

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Александър Любенов Гънгов, СУ „Св. Климент Охридски“ относно дисертацията на г-н Ханс Краух „Епистемология на лъжата в публичната сфера“ за присъждане на образователна и научна степен „Доктор по философия“ по 2.3. „Философия“ (Философия с преподаване на английски език)

Представената дисертация на английски език, съдържа 370 стр. по БДС. Библиографията се състои от 145 заглавия на английски език. Текстът включва четири глави, увод и заключение. Авторефератът е в разширен формат на български език според изискванията на Закона и Правилника на СУ. Дисертантът има две публикации по темата на дисертацията. Г-н Краух е положил изпитите в семестриалните курсове в „Докторантската програма по философия с преподаване на английски език“, носещи 60 ECTS, които са предвидени в индивидуалния учебен план, както и минимума по специалността и по западен език. Дисертацията е самостоятелен труд на нейния автор, като всички позовавания са извършени коректно. Обсъдена е от катедра „Логика, етика и естетика“ с решение за откриване на процедура по публична защита. Спазени са всички изисквания за откриване на процедурата.

Темата на представената дисертация очевидно включва въпроси от първостепенна значимост както за съвременния публичен дискурс, така и за политическата и социалната философия: манипулации чрез лъжа, практикувани от съвременната пропаганда и различните идеологии, а също така опитът да се погледне отвъд идеологията и да се види дали е възможен свят без идеология. Заглавието на дадения труд обаче включва термина „епистемология“, което веднага ни кара да се запитаме може ли лъжата да бъде предмет на епистемологията. Авторът обосновава подобна възможност, използвайки правилно и на място няколко формалнологически похвата: доказателство чрез отхвърляне противното, аналогия и една от разновидностите на аксиомата на простия категоричен силогизъм “dictum de omni et nullo”. За същата цел е включен и богат емпиричен материал. При очертаването на разликата между лъжа и неистина са представени аргументи от компетентността на граматиката, но които са изложени недостатъчно точно. Отхвърля се тезата, че лъжата е

предмет единствено на етиката, като се твърди, че областта на етиката обхваща единствено субективното, докато лъжата включва и елементи на обективната сфера. Солидаризирайки се с позицията на дисертанта, че в спецификата на лъжата са налице аспекти, които могат да бъдат изследвани от епистемологията и логиката, все пак, би ми се искало философската аргументация в подкрепа на тази теза да бъде по-обширна.

В работата се прави разлика между лъжа и измама, въпреки че много от твърденията, отнасящи се към лъжата, се сочат като валидни спрямо измамата и обратно. Тази разлика се дължи според дисертанта на особеността, че лъжата може да не съдържа намерение за измама, а да бъде резултат на заблуждение на някого, който разпространява лъжи. В такъв смисъл, лъжата се свежда до онова, което в неформалната логика обикновено се нарича паралогизъм, а измамата—до софизъм. Като е несъмнено, че измамата е вид софизъм, лъжата не би могла да се приравни към паралогизма, доколкото в нея има преднамереност. Това важи и за английската употреба на термините, като отношението между лъжата и измамата се изразява чрез отношение на вид и род или пък би могло да се отстоява разбирането, че в лъжата, въпреки липсата на преднамереност /или не е толкова явното й присъствие/ стремежът да се нанесе вреда на този, който бива лъган, за разлика от измамата, където вредата за мамения и облагата за измамника винаги са водещи.

Смятам за уместно търсенето на епистемологични измерения на лъжата в съотнасянето ѝ с категориите „вярване“, „обосноваване/оправдание“ и „истина“. Вярването се въвежда чрез различаването му от знанието, като се подчертава, че знанието представя определена картина на действителността, докато вярването изразява и отношението на познаващия, действащия или убеждавания. Това разграничение напомня на Декартовото сравнение между ясното и отчетливо възприятие на ума и истината, където истината изисква освен яснота и отчетливост утвърждаване от страна на свободната воля. За разлика от картезианското разбиране, г-н Краух вижда в свободната воля илюзия или просто заблуждение, но не отрича

наличието на свобода, като различава реалната от възприеманата свобода. Относно истината, дисертантът се придържа към кореспондентната теория. Критерият на кореспондентната теория на истината се прилага по-скоро към знанието, отколкото към вярванията. Докато за истината на вярванията в изложението се показва, че може да се проверява чрез съотнасянето им с противоположни вярвания, което евентуално да доведе до заключение, кои вярвания са истинни, а кои не; тук дисертантът призовава като съдник собствения аз. Като друг критерия за истинността на вярванията според него може да служи историческият опит. Приемам за убедителна тезата, че докато неистинното знание може да бъде опровергано и преодоляно, неистинните вярвания не са предмет на подобна процедура, а биват само изтласкани и позабравени. При удобен случай обаче пропагандата и идеологията могат да ги съживят и включат в инструментариума на манипулацията, като се възползват от лъжата, съдържаща се в тях.

Работата получава допълнителна пълнота от изхождането от общи принципи при разглеждането на лъжата, както и от специфични характеристики на човешкото поведение. Струва ми се интересна идеята за разпространеното внедряване на лъжата в собственото поведение и разбиране за света, нейното рационализиране /при което тя, най-вероятно, се превръща в заблуждение/, използването ѝ при контактите с другите и по този начин нейното разпространяване. Този възглед обръща внимание на склонността да се самозаблуждаваме и да изпадаме в самоизмама, което е не просто плодотворна почва за манипулация, а и най-ефикасният ѝ принцип.

Авторът смята за съществено изследването на човешката природа при обсъждането на епистемологичните аспекти на лъжата и държи на разграничението между обективни и субективни характеристики в публичната сфера. Бих искал да обърна внимание, че терминът „човешка природа“, а и противопоставянето на субективно и обективно са преодоляни от континенталната философия на 20. в., към която самият дисертант се придържа. Намирам за перспективен опитът да се търси

съответствие между структурата на универсума и човешкото поведение въз основа на концепцията за фракталиите, като в особената подреденост на хауса се открива място за разбиране на лъжата. Философският поглед към икономическата и културната страна /културата разбира се като определен начин на живот и следване на дадени практики, а не като духовно явление/ на публичната сфера предоставят допълнителни възможности за изясняването на лъжата и за изработване на съответстващи подходи към нея.

В заключение искам да спомена, че посочените приноси отговарят на постиженията на дисертанта и са представени реалистично. Приемам за добре отстоявана основната теза, че лъжата надхвърля моралните измерения, навлиза в сферата на епистемологията, допринася за създаване на взаимодействие в обществото и се превръща в неизменна част от личностната идентификация. Убедено ще гласувам за присъждането на образователната и научна степен „Доктор по философия“ по 2.3. „Философия“ (Философия с преподаване на английски език) на г-н Ханс Краух и призовавам към същата позиция останалите колеги от уважаемото научно жури.

20.05.2017 г.

Подготвил становището:

/проф. д-р Александър Л. Гънгов/

